

Posudek disertační práce Mgr. Jana Hojdy *Muž a žena v próze Jaroslava Durycha*

Předložená disertace představuje velmi dobře a zajímavě napsanou práci o některých aspektech Durychova literárního díla. Předností práce je především její jazyk (drobné výhrady viz pozn. 1). Konečně disertace bez hrubých pravopisných chyb! Práce je napsána pečlivě i po formální stránce, překlepů je minimálně (viz pozn. 2). Formální i materiální připomínky lze mít k seznamu literatury (viz pozn. 3). Je zřejmé, že v našem prostředí vyrostl nový, křesťansky motivovaný literární kritik, který by mohl ve své generaci důstojně převzít štafetu po slavných předchůdcích. Práce naplňuje, co v titulu (nikoli však v podtitulu) slíbila. Zásadním problémem je pouze otázka, zda práce měla být podána na Teologické fakultě; za teologickou práci ji lze stěží považovat. Komise tedy bude stát před otázkou, zda tuto v podstatě literárně kritickou práci s religionistickými a nábožensko-psychologickými aspekty přijmout, jako přijímá práce církevně historické, filosofické aj. Rozhodnout toto není věcí oponenta, proto

práci doporučuji k obhajobě.

Předmětem obhajoby je třeba učinit zejména následující kritické poznámky. Nejprve však předesílám, že jsem jako posuzovatel v poněkud problematické pozici: Oponování práce jsem přijal v očekávání, že půjde o teologickou interpretaci literární tvorby, jak se o ni pokoušíme v semináři Poetické teologie; má kritika je tedy založena na frustraci dosti vyhraněné představy o teologické interpretaci literárního díla. Za důležité považuji též upozornit na to, že se mé zásadní otazníky vztahují zejména k oddílu Teologicko-antropologický charakter práce... (s.11nn).

Největším problémem je výchozí autorovo tvrzení na s.11: "Nemůžeme se přitom opřít o nějakou již vypracovanou metodu, kterou by bylo možné pouze aplikovat..." Předpokládám, že autor tuto větu ani nemohl myslet tak, jak ji napsal, necht' nám tedy při obhajobě práce vyloží její smysl. Sensus literalis by byl ovšem u teologického doktoranda trestuhodnou neznalostí - jako přispěvatel revue *Communio* je jistě poněkud obeznámen s patristickou a středověkou metodologií přístupu k literárním dílům křesťanským i pohanským - v případě doktorandova důrazu na spojení erotiky a spirituality u Durycha by se zvláště nabízela tradice teologického výkladu Písňe písní. Nebo mohl doktorand sáhnout k nepřebornému množství vzorů modernějších, například klasickým výkladům Dostojevského románů - jako původně rusista bych doporučil například Berdjajevovo *Mirovozzrenije Dostojevskogo*. V rámci teologické hermeneutiky mohl navázat na rovněž nepřeborné možnosti v rámci programů Bible a literatura či Bible jako literatura - mou preferencí by byl Bachtinův dialogismus, jehož trinitární dimenze by souzněly s tím, co doktorand říká v závěru práce; navíc by mu byly hermeneutiky z Bachtina blízké zřejmě i z toho důvodu, že ve své disertaci cituje opakovaně Cvetana Todorova, který o Bachtinovi napsal uznávanou monografii, a Danielu Hodrovou (doktorandem opakovaně komolenou jako Hordovou...), překladatelku jednoho z Bachtinových spisů. Ale to je jen moje preference jako příklad. Doktorand ve své práci určitou znalost teologické hermeneutiky literárního díla naznačuje přihlášením k von Balthasarovi a Guardinimu, bohužel pak užívá jiná jejich díla než ta, kde by se od nich mohl přiučit této hermeneutice. Mluví-li doktorand o re-representaci, mohl se leccemus přiučit z Auerbachovy *Mimesis*. To všechno jsou jen možné přístupy, nikoli nutné, pouze doklady, že tu je možností nepřeborně. Autor disertace se na s. 21 dovolává Gadamera, to je velmi dobrá volba, nicméně se jí pak ve svém výkladu vůbec neřídí, a také by bylo vhodné, kdyby zohlednil už hotové navázání na Gadamera v teologické hermeneutice - především v tradici Thiseltonových žáků z projektu TIS. Ale i bez toho by pouhé povrchní navázání na Gadamera metodologicky znamenalo nejprve formulovat své teologicko-antropologické předporozumění a pak je konfrontovat s Durychovým textem. Autor sice v závěru (s.205) tvrdí, že něco takového prováděl, explicitně to však patrné není a je otázka, pokud, tedy jak?

Seznam literatury totiž postrádá jakákoli zásadní teologicko-antropologická díla, a v závěru je opakovaně citován jen dokument MTK o člověku jako Božím obrazu, takže zjevně jde o konfrontaci Durycha s tímto dokumentem. Zdá se mi ostatně, že doktorand má specifické pojetí teologické antropologie, rozhodně ji nechápe v úzkém pojetí speciální teologické kapitoly. Jeho teologický zájem je spíše christologický a trinitární, antropologické je asi jen jakýmsi odkazem k tomu. Kde je v práci něco antropologického, citují se religionistické a kulturně antropologické studie. Proto ani neudiví - a možná to bylo autorovým záměrem - že lidské v jeho interpretaci Durychova literárního světa funguje jen jako symbol, podobenství, alegorie či archetyp a nemá vlastní hodnotu - abych citoval přímo autora, lidské "souznívá" s teologickým (s.220), "nabízí výrazné možnosti teologického odkazování" (218), "koresponduje" (s.215), božské "nachází svou ozvěnu" (214), v lidském lze "spatřovat jistou potenci teologického odkazování" (207), má "potenciál odkazování" (205), má "perspektivy odkazování" (204) a autor se tedy snaží načrtnout "konkrétní perspektivy teologicko-antropologického odkazování interpretované prózy" (s.203). Pokud autor vynechá "- antropologické", je to legitimní přístup, pouze měl v úvodní části říci a zdůvodnit, proč se nakonec nebude držet Gadamera, ale přístupů hermeneutik readers response, akceptovaných dnes v literární vědě i v teologické hermeneutice. Zmínění Gadamera ukazovalo spíše k přístupům zdůrazňujícím intentio auctoris resp. hermeneutikám syntetizujícím všechny tři tradiční možnosti východiska interpretace. Závěr disertace tedy může znít a doktorand se mnou bude asi nyní souhlasit: Durych to tak možná většinou ani nemíní, ale čtenář má možnost to takto teologicky interpretovat. Takový závěr by mohl být přijatelný, zkoumání intence autora je pro mnohé filology přežitkem devatenáctého století (tento názor oponent nesdílí). Od teologické interpretace v plném slova smyslu bych ovšem očekával více: Především si teolog musí ujasnit své východisko, jež v rámci křesťanské teologie a teoantropologie bude vždy jedno či druhé či obojí, nikoli však ani jedno: teocentrické či antropocentrické či teoantropocentrické - budu sledovat, jak božské osvětluje lidské či jak lidské osvětluje božské resp, jak se obojí osvětluje vzájemně? Ukázal Durych na lidství něco o Bohu, co bychom jinak nevěděli? Ukázal Durych na lidství něco o člověku, co bychom nevěděli bez osvětlení teologickou perspektivou? Z předložení disertace mám opravdu dojem, že lidství je zde pojato platonsky jako stín, jen odkaz k něčemu skutečně hodnotnému. Nevyjasnění teologického východiska v úvodu práce vede pak k tomu, že snad jen s výjimkou některých pasáží kapitoly o chudé ženě nejde o teologický pohled, ale o religionistiku a náboženskou psychologii a o vágní duchovno se stále opakujícími se motivy jakési transcendence, bytí, moci, svrchovaného, absolutního, ontologického, odcizení, nepředmětné touhy, zdroje života, původu bytí, nekonečna atd.atd.. Je-li to teologie, pak leda tillichovská, o níž jeden nevěřící komentátor napsal, že už zde jako ateista nemá, čemu by mohl nevěřit... Z čeho doktorand soudí, že tajemná moc, která hrdiny přitahuje, je dobrá? Na několika místech bych se odvážil tvrdit, že je satanská, jinde může být přirozená či božská. Až tam, kde se autor odváží teologického soudu (diakrisis), končí religionistika a začíná teologie. Podnětů k teologickému uvažování práce přitom nabízí mnoho a konfrontace konvenčního předporozumění s Durychovým ztvárněním by skutečně mohla vést ke "splnutí" a tedy rozšíření horizontů - škoda že si doktorand v úvodní části neujasní například teologii vztahu muž a žena, teologii erotu, teologii ženství obecně (Eva-Maria), teologii poutnictví aj. V úvodní části tvrdí, že "při četbě textu se setkáváme s nepřeborným tokem výrazů, u kterých se nelze jednotlivě zastavovat" (22n). Proč ne? Nemusí jít hned o disertaci typu Das Adjektiv "schön" bei Goethe, ale sémantická analýza několika klíčových výrazů by práci jednoznačně prospěla. Autor ostatně i samo slovo "význam" užívá s lehkostí, kterou si po všech soudobých diskusích na toto téma lze sotva dovolit. Dva a vlastně jediné dva teologické výrazy, důležité pro autorovu disertaci a objevující se až v páté kapitole (pokud jsem nepřehlédl nějaký stopový výskyt dříve), jsou kenóze a perichóreze. Moje generace zažila, jak po rozpacích s tradiční ortodoxií v sedmdesátých letech se naopak v osmdesátých letech začalo žonglovat s trojičními a christologickými

pojmy, obvykle analogicky či přímo hereticky. Sám jsem tomu přinesl svou daň, proto jsem v této věci shovívavý, jen bych chtěl doktorandovi doporučit větší uvážlivost při jejich užívání. Moje generace je narozdíl od jen o jedno desetiletí mladších kolegů v těchto věcech asi přecitlivělá, ale některé výskyty slova kenosis či kenotický v doktorandově textu pocítuji jako blasfemické.

Udivuje mě, že autor nevyužil lákavých možností, které jeho solidní (a například v případě motivu dívčina pokoje pozoruhodná) analýza nabízí. Povšiml-li si souvislosti určitých prvků Durychovy tvorby se sociálním vychýlením jeho doby doleva, nabízí se přímo srovnání s dnešním evropským kulturním vychýlením - Durych jakoby už předjímal dnešní idealizaci a mytizaci marginalizovaných a nezařaditelných, dnešní postavení sexuality mimo morální hodnocení, dnešní feminizaci obrazu Boha atd.

Drobných poznámek mám ještě hodně, např. mě u přispěvatele revue *Communio* mimo jiné udivilo i odkazování k Mt 25,40 ve významu, který uvedli do oběhu liberálové devatenáctého století ve snaze nahradit christologii antropologií. Otazníky mám i nad ortodoxností dvou výkladů pod čarou o Duchu svatém v samém závěru práce. Na požádání mohu autora seznámit i s dalšími, ale nezdají se mi tak podstatné, abych je musel psát do posudku.

Závěrem chci říci, že by mě velice mrzelo, kdyby můj posudek doktoranda znechutil. Naprosto nepochybuji o jeho schopnostech i dalších možnostech růstu; nevěnoval bych psaní posudku tolik času, kdybych v něm neviděl osobnost s výjimečnými předpoklady. Spíše bych si přál, abych do jeho vývoje zasáhl nějak analogicky k Březinovu zasažení do vývoje Durychova - konkrétně v tom smyslu, aby si ujasnil, nakolik je jeho zájem literární či literárně-náboženský a nakolik se chce dále profilovat jako teolog. V druhém zmíněném případě by to předpokládalo práci podstatně doplnit způsobem, který jsem naznačil, či jiným, nicméně výrazněji teologickým.

Datum Tustae, In Festo Transfigurationis D.N. Jesu Chr., anno Domini MMX.

Jaroslav Vokoun

Poznámky:

1) Jakkoli jde o subjektivní hodnocení, přece jen zmímím, že mě zarazily výrazy evovský a dcerovský, nelíbí se mi ani rusismus vnímatel resp. vnímatelský; autorovo užívání výrazů "příliš" a "to samé" a některé neobvyklé předložkové vazby. Autorův jazyk je v dobrém slova smyslu "silný", což ovšem znamená, že se už v rámci jeho textu z některých opakovaně užitých silných formulací stávají skoro klišé. Nejméně od s.140 jsem měl pocit, že čtu hezký text, kde se ale dozvídám už vlastně velmi málo nového. To je samozřejmě dáno tím, že autor tytéž věci zařazuje do stále nových souvislostí - mohl by je ale následně formulovat stručněji. Neustálé opakování téhož se týká i poznámek pod čarou - ve věku počítačů není nic snazšího než neustále odklikávat plné citace, i pětkrát totéž na jedné stránce - z hlediska čtenáře to znamená to ale pětkrát přečíst, aby zjistil, že se nic nedozvěděl - stačilo by místo toho napsat "tamtéž".

2) Pokud autor užívá kurzívu v citátech, je obvyklé a pro čtenáře užitečné uvést, zda slova zvýraznil původní autor nebo citující.

3) Rozdělený seznam literatury by zde měl dobrý smysl, protože díla tvoří jednoznačně tři skupiny - Durychovo dílo, literárně teoretické a příbuzné spisy a teologické texty. Toto rozdělení by ovšem hned vyjevilo problematický a z hlediska teologicko-antropologického i teologicko-hermeneutického dle mého soudu nedostatečný výběr pramenů.